

Feiten en cijfers over arbeid en gezin

Geurts, K. (2003), 'Minder gezin, meer arbeid? De arbeidsdeelname van de bevolking naar gezinspositie. Een situering van Vlaanderen in Europa', In: *Steunpunt WAV-SSA De arbeidsmarkt in Vlaanderen, Jaarreks 2002, Deel 2*, Leuven.

De combinatie tussen het gezins- en beroepsleven is een van de arbeidsmarktthema's die in het maatschappelijk debat en in het beleid ruime aandacht krijgen. De onderzoekswereld publiceert regelmatig studies over het onderwerp. Toch beschikken we in Vlaanderen niet over een recent en gedetailleerd databestand met cijfers over de arbeidsparticipatie van de bevolking naar gezinspositie. Deze publicatie vult deze lacune aan en plaatst Vlaanderen in een Europese context. Op de website stelt het Steunpunt WAV de cijfers elektronisch ter beschikking.¹

In de loop van de jaren '90 is het aantal werkenden in de Europese Unie toegenomen met zo'n 8,7 miljoen personen (European Commission, 2002). 7,3 miljoen daarvan of 83% zijn vrouwen. De feminisatie van de arbeidsmarkt, die werd ingezet in de jaren '60, gaat met andere woorden onverminderd verder. Zelfs in tijden van economische recessie neemt de vrouwelijke werkzaamheid toe. De wijziging in de participatie van vrouwen gaat gepaard met wezenlijke veranderingen in de organisatie van het gezinsleven. Niet alleen zijn vrouwen meer dan voorheen geneigd te werken wanneer ze kinderen hebben, ze hebben ook minder kinderen en krijgen die op latere leeftijd. Vrouwen en mannen stellen het huwelijk langer uit en blijven vaker alleen of kinderloos. Bovendien wordt een groeiend aantal kinderen geboren in een eenoudergezin of een ongehuwd koppel en gaan vrouwen en mannen vaker uit elkaar om zich na een tijd in nieuwe samenlevingsverbanden te engageren. Kortom, er is een grotere diversiteit ontstaan in de samenstel-

ling van de huishoudens en wanneer individuen hun gezinsvorming in de loop van hun leven organiseren, doen ze dit volgens een steeds gevarieerder patroon.

Zeven gezinsposities in 11 Europese lidstaten

De manier waarop de gezinspositie van vrouwen en mannen in Vlaanderen en Europa verband houdt met hun deelname aan het

beroepsleven is het onderwerp van deze publicatie. Vooraleer het eigenlijke thema wordt aangesneden, biedt de publicatie een cijfermatig overzicht van de diverse huishoudposities in het Vlaams Gewest, in België en in de Europese lidstaten die opgenomen zijn in de databank. De invalshoek bij de indeling in huishoudtypen is *de persoon*. Volgende categorieën worden in de analyse opgenomen: inwonend bij de ouders, alleenstaand, samenwonend met partner, samenwonend met partner en één kind, samenwonend met partner en twee kinderen, samenwonend met partner en drie of meer kinderen en hoofd van een eenoudergezin.

De opzet van de publicatie is niet alleen een beschrijving te geven van de arbeidsdeelname naar huishoudpositie in het Vlaams Gewest, maar ook na te gaan in hoeverre het deelnamepatroon in ons gewest overeenkomt met dat in de buurlanden en in de overige (beschikbare) Europese lidstaten.

Daarom is de analyse gebaseerd op de Europese Labour Force Survey (LFS), een databank die beheerd wordt door de Europese statistiekinstelling Eurostat.² Door de beperkingen van deze databank konden slechts 11 Europese lidstaten in de analyse opgenomen worden: België, Duitsland, Frankrijk, Griekenland, Groot-Brittannië, Ierland, Italië, Nederland, Oostenrijk, Portugal en Spanje. De meest recente gegevens hebben betrekking op het jaar 2000. Daarnaast wordt ook de evolutie in de loop van de jaren '90 besproken.

Parallele ontwikkelingen in Europa

Ondanks de grote nationale verschillen inzake beleid, tradities, sociale organisatie en economische ontwikkeling, stellen we in de 11 onderzochte Europese lidstaten (EU-11) sterk gelijkende patronen vast in de manier waarop individuen in een bepaalde gezinspositie participeren aan de arbeidsmarkt. De overheersende tendens is dat de toenemende variatie in de gezinsstructuur gepaard gaat met een sterke groei van de arbeidsdeelname van vrouwen. In het Vlaams Gewest heeft de stijgende werkzaamheid van vrouwen zich in de jaren '90 het sterkst gemanifesteerd bij vrouwen uit koppels met kinderen en binnen deze groep was de toename sterker naarmate het aantal kinderen hoger ligt. Dit wil zeggen dat hoe groter de achterstand van het gezinstype op de arbeidsmarkt was, hoe sterker de groei van de vrouwelijke werkzaamheid. Intussen zien we in andere lagen van de bevolking overal in Europa nieuwe kwetsbare groepen ontstaan: alleenstaande moeders in de eerste plaats, maar ook alleenstaande mannen zonder kinderen zijn opvallend vaker werkzoekend en hebben heel wat minder vaak een betaalde baan dan hun seksegenoten in andere huishoudposities. We bespreken kort enkele opmerkelijke vaststellingen bij de jongeren, de volwassenen en de ouderen.

Jongeren: thuis of aan het werk

De werkzaamheidsgraad van Vlaamse jongeren (15-24 jaar) is laag (31%). Ook in de meeste andere Europese lidstaten zijn er relatief weinig werkenden onder de jongeren (gemiddeld 39%, tabel 1). De lage werkzaamheidsgraad vinden we uitsluitend terug bij de jongeren die nog thuis wonen. In

Vlaanderen bevinden vier op vijf jongeren zich in deze gezinspositie. Degenen die het ouderlijk huis reeds hebben verlaten en alleen wonen of samen met een partner, behalen een behoorlijk werkzaamheidspeil (respectievelijk 67% en 87% in het Vlaams Gewest). De verklaring voor deze verschillen is dat de meeste thuiswonenden nog studeren. In de andere Midden-Europese landen volgt de arbeidsdeelname van jongeren hetzelfde patroon: jonge alleenstaanden en koppels bereiken overal een behoorlijk werkzaamheidspeil, maar zolang ze nog bij de ouders wonen ligt de werkzaamheid veel lager.

Toch bestaan er grote nationale verschillen in de gemiddelde werkzaamheidsgraad van de 15- tot 24-jarigen. Deze hangen nauw samen met de mate waarin jongeren hun studies (kunnen) combineren met een baan. Het feit dat het in Vlaanderen niet gebruikelijk is dat studenten een baantje hebben, vormt dan ook de belangrijkste verklaring voor de lage jongerenwerkzaamheid in ons gewest.

In Vlaanderen en in de meeste onderzochte landen is de jongerenwerkzaamheid in de loop van de jaren '90 gedaald. De daling concentreert zich haast uitsluitend in één gezinstype, namelijk bij de thuiswonenden. In deze gezinspositie is het aandeel studenten omgekeerd evenredig toegenomen. Tegelijk is het aandeel jongeren dat nog thuis woont het voorbije decennium overal lichtjes gestegen. Jongeren studeren dus langer en blijven ook langer bij de ouders wonen.

Volwassenen (25-49 jaar): nuances in het traditionele patroon

De Vlaamse bevolking tussen 25 en 49 jaar behaalt een werkzaamheidsgraad die tot de hoogste in Europa behoort (84%). Toch hebben niet alle Vlamingen tussen 25 en 49 jaar een betaalde baan. Een deel van hen is werkzoekend (4%) en een behoorlijk deel niet-beroepactief (12%). Deze laatste groep bestaat overwegend uit vrouwen met inwonende kinderen. De belangrijkste scheidingslijn die we zowel in Vlaanderen als in de rest van Europa bij de volwassenen terugvinden, loopt nog altijd tussen vrouwen met inwonende kinderen en de rest van de bevolking: bij moeders ligt het aandeel werkenden lager dan in de andere gezinsposities

Tabel 1.

Werkzaamheidsgraad van de bevolking tussen 15 en 24 jaar naar leeftijd, geslacht en huishoudpositie en per land (EU-11; 2000*).

(%)	EU-11	Vlaams Gewest	Waals Gewest	België	Duitsland	Frankrijk	Griekenland	Groot-Brittannië	Ierland	Italië	Nederland	Oostenrijk	Portugal	Spanje
Thuiswonend	35	23	15	19	40	21	27	55	36	24	66	49	39	31
Alleenstaand	59	67	53	55	67	43	-	65	-	-	73	67	-	-
Met partner zonder kinderen	77	87	61	77	79	69	-	87	-	-	87	75	-	-
Ander	44	61	44	52	49	36	28	46	42	36	54	59	58	38
Totaal	39	31	23	27	46	28	27	55	38	26	68	53	43	32

* Data Ierland: 1997, Groot-Brittannië: 1999.

Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV).

en wanneer ze aan het werk zijn, hebben vrouwen met kinderen in één op twee van de gevallen een deeltijdse job.

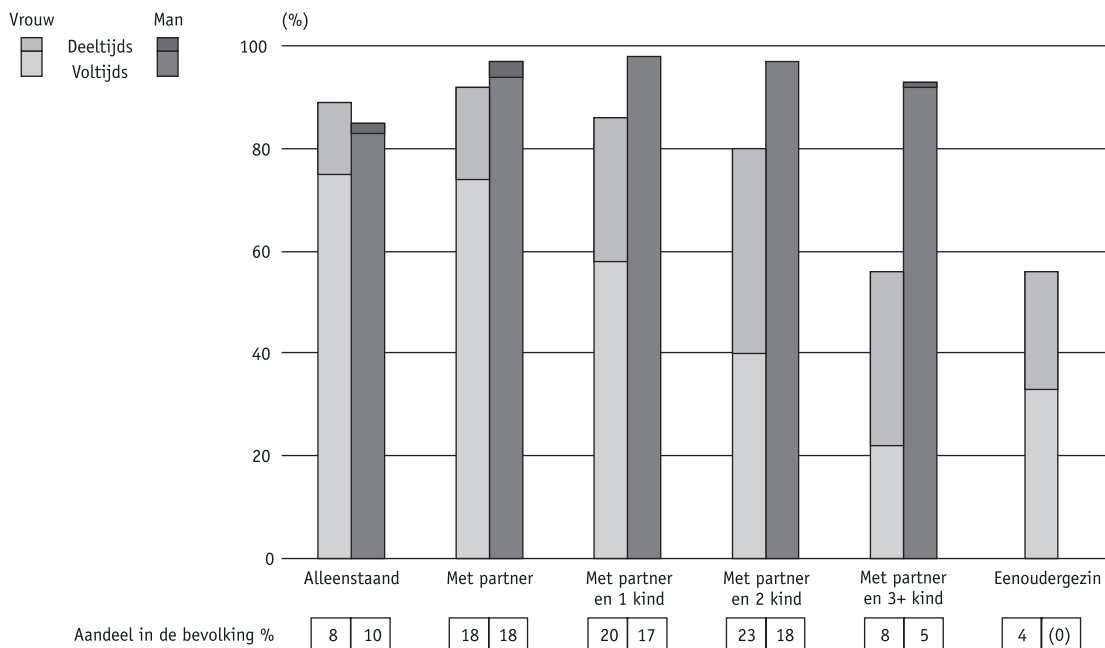
Toch blijkt uit de analyse dat we het traditionele patroon steeds meer moeten nuanceren. Vooreerst blijkt de werkzaamheidsgraad van moeders veel sterker toe te nemen dan in andere bevolkingsgroepen. Zo is de werkzaamheidsgraad van Vlaamse moeders (25-49 jaar) in de loop van de jaren '90 toegenomen van 55% naar 74%. Bij de vrouwen zonder inwonende kinderen was de stijging veel minder sterk (van 68% naar 77%) en bij de mannen bleef de werkzaamheid nagenoeg constant. De jonge generatie Vlaamse vrouwen is zelfs zo sterk aanwezig op de arbeidsmarkt, dat het sekseverschil stilaan overbrugbaar lijkt te worden: jonge Vlaamse vrouwen (25-34 jaar) zonder kinderen zijn bijna even vaak aan het werk als mannen (87% versus 89%) en zelfs wanneer er één of twee kinderen in het gezin aanwezig zijn, blijft meer dan 80% van de jonge vrouwen aan het werk (figuur 1). Het is dan ook uitkijken of deze jonge moeders erin zullen slagen hun bijzonder hoge werkzaamheidsgraad te handhaven wanneer ze ouder worden.

Intussen ontwikkelen zich in andere lagen van de bevolking 'nieuwe' gezinsvormen waarin steeds meer personen terechtkomen die een uitgesproken ongunstige positie innemen op de arbeidsmarkt. Het eenoudergezin is hiervan het meest gekende voorbeeld. In Vlaanderen is het aantal alleenstaande moeders tussen 25 en 49 jaar tijdens het voorbije decennium toegenomen van 44 000 naar 70 000. Vooral bij de jongere moeders (25-34 jaar) die aan het hoofd staan van een eenoudergezin ligt het aandeel werkenden erg laag (56%) en loopt de werkloosheidsgraad extreem hoog op (zo'n 30%).

Ook alleenstaande mannen (zonder kinderen) vormen een groeiende kansengroep. Anno 2000 woont in Vlaanderen 10% van de 25- tot 49-jarigen mannen in een eenpersoonshuishouden (111 000 personen). In 1990 was dit nog maar 6% (64 000 personen). Hun werkzaamheid ligt 15 procentpunten lager dan die van gehuwde of samenwonende mannen (81% tegenover 96%). In de (weliswaar beperkte) groep mannelijke werklozen tussen 25 en 49 jaar zijn de alleenstaanden oververtegenwoordigd: drie op tien werkzoekende mannen zijn alleenstaand.³ Ook in de meeste andere Europese

Figuur 1.

Werkzaamheidsgraad en aandeel deeltijdarbeid van de jonge volwassenen (25-34 jaar) naar huishoudpositie en geslacht (Vlaams-Gewest; 2000).

Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV).

lidstaten behalen alleenstaande mannen een werkzaamheidsgraad die lager ligt dan die van mannen in de andere gezinstypen en zijn ze oververtegenwoordigd in de werkloosheid en de niet-beroepsactiviteit. De snelle groei van de eenpersoonshuishoudens en de ongunstige arbeidsmarktpositie van de 25- tot 49-jarige mannen in dit gezinstype stemt tot nadenken. In de komende jaren wordt een verdere, forse aangroei van dit huishoudtype verwacht.⁴

Ouderen (50-64 jaar): als de kinderen van huis zijn...

Het werkzaamheidspeil van de 50-plussers ligt in alle Europese landen erg laag. Dat van de Vlaamse ouderen is evenwel het laagste in Europa, zowel bij de vrouwen (24%) als bij de mannen (51%). Bij de vrouwen vormt de late feminisatie van de Belgische arbeidsmarkt de voornaamste verklaring. Bij de mannen ligt de vervroegde uittrede, die in Bel-

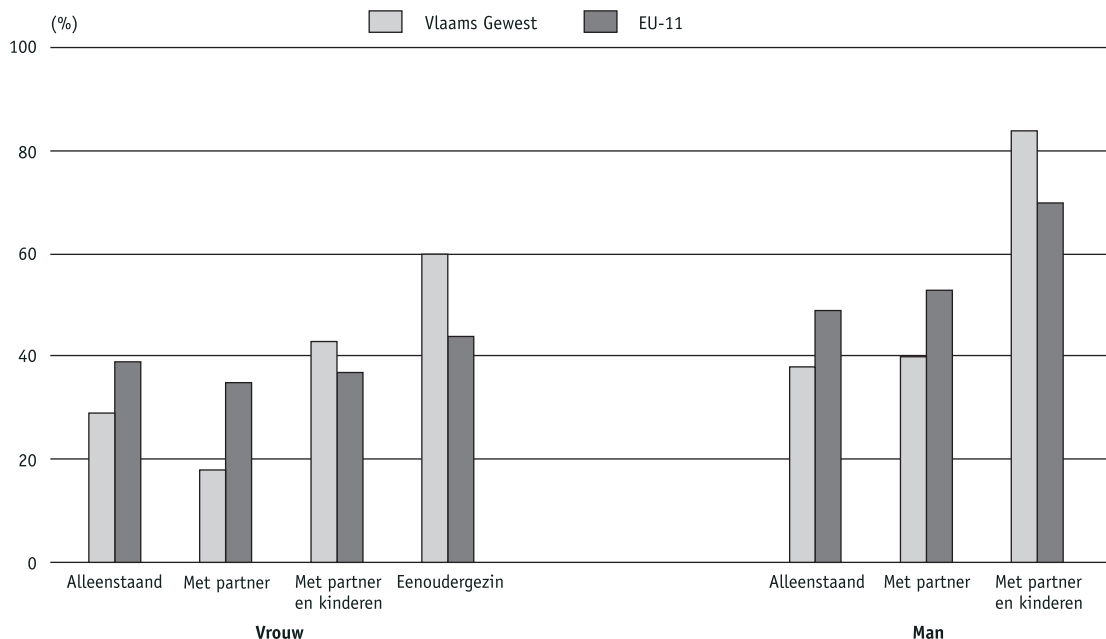
gië twee decennia lang werd gestimuleerd, aan de basis van de geringe arbeidsdeelname.

Een opmerkelijke vaststelling is dat we dit lage werkzaamheidspeil van de Vlaamse (en Belgische) 50-plussers enkel aantreffen bij de ouderen zonder inwonende kinderen: zowel alleenstaanden als koppels zonder kinderen tellen een aandeel werkenden dat tot de laagste in Europa behoort. Bij de ouderen die nog inwonende kinderen hebben, vinden we deze beperkte arbeidsdeelname geenszins terug: oudere Vlaamse vrouwen met kinderen behalen in Europees perspectief een behoorlijk werkzaamheidspeil (hoger dan gemiddeld in EU-11) en bij de oudere Vlaamse mannen met kinderen ligt het aandeel werkenden zelfs hoger dan bij dezelfde groep in alle andere EU-11-lidstaten (figuur 2).

Deze vaststelling versterkt de indruk dat een groot aantal mannelijke 50-plussers in Vlaanderen (en in België) aan het werk blijft zolang ze in het onderhoud van hun (studerende) kinderen voorzien en

Figuur 2.

Werkzaamheidsgraad van ouderen (50-64 jaar) naar huishoudpositie en geslacht (Vlaams Gewest en EU-11; 2000*).

* Data Ierland: 1997, Groot-Brittannië: 1999.

Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV).

dat ze hun loopbaan afbouwen naarmate hun kroost het ouderlijk huis verlaat. Een verklaring voor het feit dat dit patroon van vervroegde uittrede bij mannelijke 50-plussers in Vlaanderen (en België) veel meer uitgesproken is dan in de overige EU-11-landen, kan vermoedelijk gevonden worden in de ruimere mogelijkheden die in België bestaan om voor de leeftijd van 65 jaar de arbeidsmarkt te verlaten.

Karen Geurts
Steunpunt WAV

Noten

1. www.steunpuntwav.be, rubriek publicaties, jaarreeks 'De arbeidsmarkt in Vlaanderen', 2002, Deel 2.
2. De Europese LFS is op haar beurt gebaseerd op de diverse nationale enquêtes naar de arbeidskrachten; voor België is dit de Enquête naar de Arbeidskrachten (EAK) van het Nationaal Instituut voor de Statistiek (NIS).
3. In Vlaanderen is 3% van de mannen tussen 25 en 49 jaar werkzoekend (zo'n 34 000 personen).
4. Volgens de LIPRO-huishoudensprojecties voor Vlaanderen (Surkyn, 1999).

Bibliografie

- European Commission (2002), *Employment in Europe 2002. Recent trends and prospects*, Luxembourg.
- Surkyn J. (1999), *LIPRO-huishoudensprojecties voor Vlaanderen (1991-2016)*, Working Paper 1999-3, Steunpunt Demografie, VUB, Brussel.